№ 25. 26 ივნისს 1871 26 ივნისს № 25.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

გაზეთის ფასი

თფილისში და გარეშე ადგილებში:	გაგზავნით	გაუგზავნელათ:
ერთისს წლისა	— 7 მან.	— — — 6 მან.
ნახევარის წლისა	— 4 —	— — — 3 — 50 კ.
სამის თვისა	— 2 — 50 კ.	— — — 2
ერთის თვისა	— 1 —	— — — „ — 75 კ.
ცალკე ერთის ნომრისა		— — — „ — 15 კ.

რედაქციის კანტორაში მიიღება ყოველ-გვარი განცხადება სხვა და სხვა ენებზედ. ფასი განცხადების დაბეჭდვისათვის ჩვეულებრივის ასოებით გაზეთის სტრიქონზედ 8 კაპ., ასო მთავრულებით —ასოზე $1/2$ კაპ.

„დროება“ გამოდის კვირაში ერთხელ, პარასკეობით.

დროება

ხელის-მოწერა მიიღება:

თფილისში — „დროების“ რედაქციის კანტორაში, მელიქშვილის და კამპ. სტამბაში, ხანის ქუჩაზედ, ამატუნის სახლში. თფილისის გარეშე მცხოვრებთათვის ადრესი: Въ Тифлисъ. Въ контору редакціи грузинской газеты „ВРЕМЯ“.

ქუთაისში — გ. ქალანდარაშვილთან (სასულიერო სასწავლებელში) და ლ. ლოლუასთან შაგარინის ქუჩაზე ხოჯაშვილის სახ-

ავტორს ორი თვის განმავლობაში შეუძლია უკანვე მიიღოს თავის ხარჯით სტატია, რომელიც გამოგზავნილი იყო „დროებაში“ დასაბეჭდათ, მაგრამ, რომლისამე მიზეზისა გამო, არ დაიბეჭდა.

თუ აუცილებელი საჭიროება მოითხოვს, რედაქცია შეამოკლებს, გამოგზავნილს სტატიასა და ისე დაბეჭდს გაზეთში.—

საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი.

წელიწადი მეექვსე.

ნახევარი წლის ხელის-მოწერა

„დროებაზე“

მიიღება თფილისში — „დროების“ რედაქციის კანტორაში (ხანის ქუჩაზე, მელიქიშვილის და კამ. სტამბაში) და

ქუთაისში — გერასიმე ქალანდარიშვილთან (სასულიერო სასწავლებელში).

ხელ-მოსაწერი ფასი

	მან.	კაპ.
ნახევარ წლისა, გაუგზავნელათ	— 3	და 50
თფილისში და სხვაგან, გაგზავნით	— 4 მან.	

ვინც მთელი წლის „კრებულისა“ და ნახევარი წლის (1 ივლისიდამ) „დროების“ დაბარებას მოინდომებს, იმან ექვსი მან. უნდა გამოგზავნოს „დროებისა“ ან „კრებულის“ რედაქციის კანტორაში.

შინაარსი

რედაქციის განცხადება.—სახალხო შკოლები—საქართველო: სახალხო შკოლები ახალციხის მაზრაში („დროების“ კორრესპონდენცია),—შორაპნიდამ („დროების“ კორრესპონდენცია). — რუსეთი: — წვრილი ამბები. — უცხო ქვეყნები: საფრანგეთი, — ბელგია, — გერმანია, — ესპანია, — ავსტრია და ვენგრია. — ნარევი. — განცხადება. ფელტონი: ერთი საღამო საზაფხულო თეატრში. — ს. წკეპლაძისა.

სასოფლო შკოლები

მკითხველს არ უნდა გაუკვირდეს, რომ ჩვენ ხშირათ მოგვიხდება ხოლმე იმასთან ამ საგანზე ლაპარაკი: ხალხის განათლება ისეთი საქმეა, რომელსაც, არა თუ ჩვენისთანა გაუნათლებელი ხალხი, თვით უგანათლებულესი ევროპის ქვეყნებიც უმთავრეს ყურადღებას აქცევენ ამ ჟამად, რადგანაც იციან, რომ ეს განათლება არის ერთი უპირველესთაგანი საშუალება ყოველი ერის კეთილ-ცხოვრებისა და წარმატებისათვის.

დღევანდელ მკითხველთან საუბრის მასალას გვაძლევს ჩვენ ორი კორრესპონდენცია: ერთი „სახალხო შკოლები რაჭაში“, რომელიც „დროების“ წინანდელ (24) ნომერში იყო დაბეჭდილი და მეორე „ორიოდე სიტყვა ახალციხის მხარის სახალხო შკოლებზედ დღევანდელ „დროებაში“. ორივე კორრესპონდენციის დამწერს—უფ. შარაბიძეს და ჯულელსაც — ეტყობათ, რომ დაახლოვებით იციან ადგილობრივი შკოლების მდგომარეობა და ამიტომ ზოგიერთ ჩვენ მოსაზრებებს იმათგან მოყვანილ ფაქტებზე დავაფუძნებთ.

ორივე კორრესპონდენციიდამ ცხადათ სჩანს, რომ როგორც რაჭაში, აგრეთვე ახალციხის მაზრაშიაც სასოფლო შკოლების მდგომარეობა ძალიან საბრალოა. არცერთ ამ ადგილების შკოლას არა აქვს არც ხეირიანი სადგომი და მებელი, არც სწავლისათვის საჭირო წიგნები და სხვა მასალები და არც მასწავლებელი ჰყავთ ხეირიანი. ამ მიზეზების გამო, რასაკვირველია, შაგირდებიც ძალიან ნაკლებათ დაიარებიან ამ შკოლებში და სადაც დაიარებიან, რიგიანი სწავლა არც იქ ეძლევათ.

უფ. შარაბიძე ოთხი რაჭული შკოლის მდგომარეობას აგვიწერს. ყურადღების ღირსია, რომ ეს ოთხივე შკოლა სამღვდელო პირების თაოსნობით და მეცადინეობით გახსნილა და თუმცა ჭაპან-წყვეტით, მაგრამ მაინც არსებობს.

სოფ. პატარა ონს, მაგალითად, ამ სამი თუ ოთხი წლის წინეთ ადგილობრივ მღვდელს საკუთარი ხარჯით გაუმართავს სახალხო შკოლა; პირველათ ოციოდე შაგირდი ჰყავდა თურმე და თითო შაგირდი წელიწადში ოთხ მანეთს აძლევდა; მაგრამ ამ უკანასკნელ დროს, როგორც კორრესპონდენტი იწერება, შაგირდები თანდათან შემოაკლდენ, სწავლის ფასს გლეხ-კაცები აღარ აძლევდენ და ამ ჟამად ოთხი ყმაწვილის მეტი აღარ დაიარება შკოლაში, ასე რომ მღვდელი მალე იძულებული იქნება დაკეტოს შკოლა. სოფ. სადმელის შკოლის საქმე ამაზე უარესათ გათავებულა: აქაც პირველათ ოციოდე შაგირდები იყვნენ თურმე; მაგრამ ბოლოს შკოლის სადგომი დაძველებულა, ასე რომ სახურავიდამ წვიმა ჩამოდიოდა, და სოფელმა იმდენი თაოსნობა არ მოახდინა, რომ შეეკეთებინა. ამის გამო ეს შკოლა ახლა გაუქმებულია. ამ ნაირათვე უკან-უკან მიდის სხვა ორი შკოლაც, რომელზედაც ჩვენი რაჭველი კორრესპონდენტი იწერება.

ამაზე უარესს თუ არა, უკეთესს სურათს არ წარმოგვიდგენენ ახალციხის მაზრის შკოლები, რომელზედაც უფ. ჯულელი იწერება; რამდონსამე ალაგას იქაურ მოლლებსა და ტერტერებს გაუმართავთ სახალხო შკოლები, მაგრამ, ვაი, იმისთანა გამართვას! არც ხეირიანი სადგომი, არც ხეირიანი მასწავლებელი და არც სხვა არავითარი საშუალება ამ შკოლებს არ მოეძევებათ თურმე.

სწავლის შესახებ ორივე კორრესპონდენტები იწერებიან, რომ „სწავლა ამ შკოლებში ძველი მეთოდით არისო“; და ახალციხელი კორრესპონდენტი ამას გარდა ამბობს, რომ აქაურ სახალხო შკოლებში შაგირდებს ცემა-ტყეპასაც არ აკლებენო.

აი, ამ არა-სანუგეშო სურათს წარმოგვიდგენენ რაჭისა და ახალციხის მხარის შკოლები. იმერეთში და ქართლ-კახეთში ამას გარდა სხვაგანაც მოიპოვებიან სახალხო შკოლები და არა გვგონია, რომ იმათი მდგომარეობა ზემოაღწერილ მდგომარეობაზე ბევრით უკეთესი იყოს.

ის გარემოება რომ ჩვენში გამართულია და თან-და-თან იმართება სასოფლო შკოლები, ამტკიცებს, რომ ხალხს გაუგია სწავლის სარგებლობა და ამიტომ სცდილობს იმის შეძენას. იმერეთისა და განსაკუთრებით სამეგრელოს შესახებ ამის დამამტკიცებელი მაგალითები ჩვენს გაზეთშიაც რამდენჯერმე იყო მოყვანილი. რისთვის უნდა ხალხს სწავლა, რა სარგებლობას მოელის იმისაგან, ჩინოვნიკათ გამოსვლისთვის, თუ არზების საწერათ—ყველა ამაებს ამ შემთხვევაში ჩვენ სრულიად არ

ფელტონი

ერთი საღამო თფილისის საზაფხულო თეატრში

დღეს ივნისის ოცდა სამია. გუშინ საღამოს ისეთი წვიმა დაასხა თფილისის სახლების გაცხელებულ სახურავებსა და გამტვერიანებულ ქუჩებს და ამ ქუჩებზე ისეთი ნიაღვარი ადინდა, რომ, გემებით თუ არა, ნავებით მაინც ივლიდა კაცი; და ადამიანი რომ ღმერთს, მიწის მაგივრათ, შაქრისაგან გაეჩინა, თითქო კოკის პირიდამ გადმოშვებული წვიმა იმას უთუოთ გაადნობდა. მაგრამ, მადლობა ღმერთს, წავიდა ის დრო, როდესაც, როგორც სტრაბონი ამბობს, „კასპიის ზღვიდამ სურამამდი მტკვარზე გემები დადიოდენო“ და როდესაც მაშასადამე გემები გვქონია: ახლა უგემოთაც კარგათ ვცხოვრებთ... ვერც მიწისგან გაჩენილი ადამიანები დაგვადნო გუშინდელმა წვიმამ. იმან მხოლოთ ის მოიქმედა, რომ დოლი დაულბო ალექსანდროვის ბაღში მუზიკის მკვრელ მედოლესა და გაფანტა იქიდამ უდარდელათ მოსეირნე ახალგაზდა ქალები და კაცები.....

* * *

დღეს ბუნება ისე გაახლებულათ სჩანს, ჩვენი ბაღების ხეებს წვიმამ ისე გაურეცხა ფოთლები და ამ ფოთლებს ისეთი სიმწვანე და სიცხოველე მიეცა, რომ ყოველ ბუნების თაყვანის-მცემელ კაცს გული გაუნათლდება და ტუჩებზე ნეტარების ღიმილი გამოეხატება როგორც მშვენიერი სადილის შემდეგ ხავერდის მდივანზე წამოწოლილ კაცს არ შეუძლია წარმოიდგინოს—როგორ ასობით და ათასობით იხოცება შიმშილის და უსახლკარობისაგან ღარიბი ხალხი,—ისე დღეს ვერ შეგიძლია წარმოიდგინო—რანაირი შემაწუხებელია თფილისის სიცხე იმათთვის, ვისაც უწყალო ბედისაგან სოფელში, ან დაჩაზე წასვლის შეძლება მოსპობილი აქვსთ...

* * *

მაგრამ ოცნების ძალდატანებით, მე როგორც არის ვიგონებ იმ სიცხეს, რომელმანც გასულ კვირაში თფილისელებს კინაღამ სული ამოგვახდინა. დილიდამ საღამომდი სიცხე, საღამოდამ დილამდი სიცხე. ამისთანა დროს რა უნდა გააკეთოს კაცმა? დილიდამ საღამომდი, თუ გარეთ დიდი საქმე არა გაქვს, ზიხარ სახლში და ან გძინავს, ან წამოგორებული ხარ ლოგინზე, ადამის ტანისამოსში, და ჰხვნეში. საღამოს ცოტა აგრილდება და გარეთ გამოდიხარ. სად წახვალ? ჰო! საღამოს დროს-გასატარებელი საზაფხულო ადგილები ჩვენ დალოცვილ თფილისს, ღვთის მადლით, საკმაოთა აქვს. ჩაიხედეთ „კავკაზში“, გადაიკითხეთ იმის მოწინავე სტატიები და მაშინ დარწმუნდებით ამაში.

* * *

მაგრამ ყველა მუშტაიდებს, სან-სუსებს, მონ-პლეზირებს, არტისტიულ და სხვა ნაირ „წრეებს“ მე საზაფხულო ანუ ინჟინერის ბაღი და იმის პატარა, ლამაზი თეატრი მირჩევნია...

დიახ, საზაფხულო თეატრი და იმასთან ინჟინერის ბაღი მშვენიერი რამ ადგილია! ვისაც „წყლული გულის“ დარდების განქარვება, მიუღწეველი საყვარლის დავიწყება, სინიდისის დაჩუმება, ერთი სიტყვით, ვისაც ჰსურს „დავიწყებას თავი მისცეს, ნეტარების ცრემლი ღვაროს“,—ყველას, ყველას ურჩევ აქ წავიდეს დროს გასატარებლათ და, დარწმუნებული ვარ, არ ინანებს. მე ვიყავი წასულ კვირას ამ ინჟინერის ბაღში; ვღვარე იქ ნეტარების ცრემლი, სამი მანეთი, ოფლის წურვით შეძენილი ფული, დავხარჯე, და არ ვნანობ... რა არის სამი მანეთი იმ ნეტარებასთან, რომელსაც მე იქ ვგრძნობდი! განა კაცის სიამე, იმის ნეტარება, იმის სურვილის დაკმაყოფილება აიწონება და ფულით გაისყიდება?

* * *

საღამოს ცხრა საათია. ფარდა დაეშვა იმის ნიშნათ, რომ პირველი ანტრაქტი დაიწყო დამანეთიან, მანეთ-ნახევრიან და სამ მანეთიან პუბლიკას ბაღში გასეირნება შეუძლიანთ. პუბლიკა ჯგუფ-ჯგუფათ და ტყუპ-ტყუპათ გამოდის; მანეთიანების რიცხვში თქვენი მორჩილი მონაც გახლავს.

გაზით გაჩირაღდნებული ბაღი, ხეებზე გაკიდებული ფანრები, მშვენიერი შადრევანი, ათას ფერათ აჭრელებული და მოსეირნე ახალგაზდა და მოხუცებული ქალები და კაცები—თვალს ურყევენ და გონებას უფანტევენ თქვენ მორჩილ მონას! აგერა თეატრის წვერიდამ საღამოს ცხრა საათზე ახლათ ამოსულა მზე და მთელ ბაღს რაღაც თვალთმაქცური სინათლით ანათებს!

მე ჩამოვჯექი სკამეიკაზე. ჩემ წინ ათას ნაირი სურათები იცვლებიან. რა მშვენიერათ სჩანს ყოველი ამ სინათლეში, რამდენი ეშხის ცეცხლით ელვარებენ ელექტრიული სინათლისაგან ახალგაზდა ქალების თვალები! რა ბავშური უდარდელობა და კმაყოფილებაა გამოხატული ყველა მოსეირნეების სახეზე!?

* * *

აგერა, მკლავი მკლავში გაყრილნი დახტუნავენ ერთად სამნი დები, რომელთაც „ქალებს—გრენადერებს“ ეძახიან და რომელნიც ყოველ ახალგაზდა კაცს ისე უყურებენ, როგორც დამშეული მგელი მსუქან ბატკანს შეხედავს ხოლმე! აი, მშვენიერი თ—რი ყოველი გულის დამტუქსველი და ჩვენი არისტოკრატიული საღამოების დამშვენებელი! იმას ჩაუკიდნია ხელი მეორე მშვენიერი არსებისთვის, რომელიც ცოტათი უფრო მაღალია. ამათი სიმშვენიერე და ეშხი ებრძვიან ერთმანეთს. აგერა, ერთდროს მშვენიერი, მაგრამ ახლა კი, ვაი, დამჭკნარი ვარდი, ადვოკატის ცოლი, რომელსაც, ორ არშინიანი კუდის შემდეგ, ერთი ქერა, გაცვეთილი ახალგაზდა კაცი მოსდევს უკან!

* * *

ჩემ გვერდით სხდება ორი ახალგაზდა ქალი. ისინი ადრე დაწყებულ ლაპარაკს აგრ-

უნდა უგდებდეთ ყურს: ჩვენთვის ისიც საკმაოა ვიცოდეთ, რომ ჩვენ მდაბიო ხალხში სწავლის ხალისია აღძრული. ყოველი ხალხის კეთილის-მოყვარე ვალდებულია, თავის შეძლებისა დაგვარათ, მონახოს მხოლოთ ღონისძიება ამ კეთილი სურვილის დაკმაყოფილებისათვის. ამ ჟამად ჩვენ ხალხს ისეთ სამსახურს ვერავინ ვერ გაუწევს, როგორც ის, რომელიც ცოტათი მაინც დაეხმარება იმის განათლების მიღებას. მაგრამ, საუბედუროთ, ჩვენში ამისთანა პირებს იშვიათად ვხედავთ...

იქნება ზემომოყვანილმა, პატარა ონის მაგალითმა, სადაც გლეხებს შკოლის გამხსნელისთვის საშუალება მოუსპიათ, აფიქრებინოს ვისმე, რომ ამ გლეხებს თავიანთი შვილების სწავლა არ სდომებოდესთ. ჩვენი აზრით, ეს გარემოება სულ სხვა ნაირათ უნდა აიხსნას: პატარა ონის გლეხები რომ დარწმუნებული ყოფილიყვნენ, რომ შკოლას სარგებლობა მოაქვს იმათი შვილებისთვის, არა გვგონია, ასე მოქცეულიყვნენ; უეჭველია, იმათ შეამჩნიეს, რომ შკოლა ხეირიანათ ვერ მიდის, ნახეს, რომ მათი შვილები არაფერს სწავლას არ იძენდენ იქ და ტყუილა თრევას სახრეს ხელში მიცემა ამჯობინეს.—მაშასადამე, საქმე მარტო იმაში კი არ მდგომარეობს, რომ შკოლა გახსნა და სწავლის ფასი დანიშნო, თვითონ გლეხები უნდა ხედავდნენ და გრძნობდენ, რომ ამ შკოლაში იმათი შვილები სწავლობენ რასმე და რომ ეს სწავლა პირდაპირ ცხოვრებაშია იმათთვის გამოსაყენებელი. ვინც მუდამ ამას არ იქონიებს მხედველობაში და ვისაც ამის სისრულეში მოყვანა არ შეუძლია, ის სიკეთის მაგიერათ, უთვალავ ვნებას მოუტანს ხალხს, მით რომ აფიქრებინეს—სწავლა მაგდენათ სასარგებლო არ ყოფილაო. ამიტომაც სასურველია, რომ ამ თავით მაინც განსაკუთრებით ისეთმა პირებმა მოჰკიდონ ხელი ხალხის განათლების საქმეს, რომელთაც კარგათ შეეძლოსთ იმის სისრულეში მოყვანა.

როგორ და რა ნაირათ უნდა გაიმართოს ჩვენში სახალხო შკოლები, რომ დღეგრძელობა ჰქონდეთ იმათ და ჯეროვანი სარგებლობაც მოიტანონ?

ჩვენი გლეხები ამ ჟამათ ისეთ მდგომარეობაში არიან, რომ შკოლების გამართვაში მოთაობა იმათ არ შეუძლიანთ და ვერც მოახერხებენ. მაშასადამე ეს კეთილი საქმე იმათ უნდა იკისრონ, რომელთაც გლეხებზე უფრო კარგათ ესმისთ და რომელნიც უფრო დაახლოვებულნი არიან იმათთან. ჩვენში რამდონჯერმე გამოთქმულა ის აზრი, კარგი იქნებაო, რომ მომრიგებელ მოშუამდგომლებმა ითავონ სოფლებში ეს საქმე, და, ჩვენდა სასიამოვნოთ, ეს აზრი ზოგან სისრულეშიაც მოვიდა. მართლაც მომრიგებელ მოშუამდგომლეზე უფრო ახლოს, მგონი, არავინ არ იცის ჩვენი გლეხების საჭიროება და შეძლება; ამას გარდა უმეტესი ნაწილი იმათგანი ცოტაოდნათ მაინც განათლებულნი არიან. მაშასადამე კარგ და თავიან მომრიგებელ მოშუამდგომელს ბევრის გაკეთება შეუძლია ამ საქმეში, რასაკვირველია, თუ მოინდომებს. და ეს საქმე, მართლა სრულიად ისე ძნელი არ არის, როგორც პირველათ ეჩვენება კაცს. რასაკვირველია, ჩვენი გლეხები ძალიან ღარიბები არიან, მაგრამ რაც უნდა ღარიბათ იყვნენ, სამ და ოთხს სოფელს მაგდენათ არ უნდა გაუჭირდეთ და არ უნდა ეძნელებოდეთ ერთი შკოლის დადგმა და გამართვა და მასწავლებლის დაქირავება, ნამეტურ როცა წარმოვიდგენთ — კარგათ გამართულ შკოლას იმათთვის რამდენი სარგებლობის მოტანა შეუძლია.

მომრიგებელ მოშუამდგომლესავით ადვილათ, მგონი, არავის არ შეუძლია ჩააგონოს სოფელს შკოლის გახსნა და გამოაღებინოს ამისთვის ცოტაოდენი საშუალება; და ეს შკოლის გასახსნელი საშუალება, თუ თავადაზნაურებისა და სიმღვდელოების შეწევნასაც მივიღებთ მხედველობაში იმრიგათ, როგორც უფ. შარაბიძე ამბობს, მაშინ ბევრი არ დასჭირდება. თითო კომლ კაცს რომ წელიწადში ნახევარი მანეთი გადახდეს, იქნება სხვა გადასახადთან ესეც საგრძნობელი და ცოტათი გასაჭირი იქნეს ღარიბი გლეხისთვის, მაგრამ იმას უნდა ახსოვდეს, რომ ეს ფულები შემდეგ ერთი ათათ მოუტანს სარგებლობას და თუ რამ ღონის-ძიება აქვს, არ უნდა ნაღვლობდეს იმის მიცემას.

როგორი სწავლა სჭირია ჩვენ ხალხს და მაშასადამე როგორი სწავლა უნდა იყოს ჩვენს სასოფლო შკოლებში?

სწავლა ის ღონისძიებაა, რომელიც ბუნების სარგებლობის შეძლებას გვაძლევს, ე. ი. სწავლის შემწეობით, ჩვენ ვსარგებლობთ ბუნების სიმდიდრით, ვპოულობთ საცხოვრებელ ღონის-ძიებასა. მაშა სადამე ჩვენ სოფლის ხალხს, რომელიც ისე დაახლოვებულია ბუნებაზე, ისეთი სწავლა სჭირია, რომლის შემწეობითაც იმას შეეძლოს ბუნების გამოყენება და აქედამ თავის ცხოვრების გაუმჯობესობა. ამ ხერხს ასწავლის ადამიანს ბუნების მეცნიერება, მეურნეობა და ხელოსნობის სწავლა. მაგრამ ჩვენ უბრალო სოფლების შკოლებში ამნაირი სწავლის მიღება ყოვლად შეუძლებელი საქმეა. ჩვენ იმისთვისაც მადლობელი უნდა ვიყვნეთ, თუ შკოლები იმნაირათ იქნებიან გამართულნი, რომ წერა-კითხვასა, ანგარიშს და ცოტათი მაინც მეურნეობას რიგიანათ ასწავლიან. უბრალო მუშა-კაცისთვის, თავის ცხოვრების გასაუმჯობესებლათ, ჯერ-ჯერობით ესეც საკმაო იქნება და ჩვენ შკოლებს ამაზე მომეტებული ჯერ არც მოეთხოვება.

ყველაზე უფრო ძნელი დაბრკოლება ხალხის განათლებაში ის არის, რომ ჩვენი სასოფლო შკოლებისთვის მასწავლებლები არ მოიპოებიან. წარმოიდგინეთ, რომ სოფელს შეძლება აქვს, წარმოიდგინეთ, რომ იმას შეუძლია სამასი მანეთი მისცეს წელიწადში მასწავლებელს,—სად იშოვნით იმისთანა კაცს, რომ ისურვოს და შეეძლოს ხეირიანათ შკოლის საქმის წაყვანა?

ამ შემთხვევაში ჩვენ სამასწავლებლო სემინარიები გვიშველიდნენ, ე. ი. ისეთი სასწავლებლები, სადაც საკუთრივ სასოფლო შკოლებისთვის მასწავლებლებს ამზადებენ. მაგრამ, საუბედუროთ, ჯერ ამისთანა სასწავლებლები ჩვენში ერთის მეტი არ არის და ისიც (ტფილისის ალექსანდროვის სემინარია) მხოლოთ მთიულების თვის არის დანიშნული და კავკასიაში ქრისტიანობის აღმადგინებელი საზოგადოება იქ თავის საჭიროებისთვის ამზადებს მასწავლებლებს.

ამის გამო ადვილათ გასაგებია, რომ ჩვენი სასოფლო შკოლები ხეირიანათ არ მიდიან. მასწავლებლებათ ისეთ პირებს ქირაობენ, რომელთაც რუსული და ქართული წერა-კითხვის მეტი სრულიად არაფერი არ იციან და პედაგოგიის იმდენი გაეგებათ, რამდენიც ქათამს ვარსკვლავთ-მრიცხველობისა....

მაშასადამე ჩვენი სასოფლო შკოლებისთვის და აქედამ ჩვენი ხალხის განათლებისათვის საჭიროა: 1) ღ ო ნ ი ს-ძ ი ე ბ ა, რომელიც, მთავრობას გარდა, საზოგადოებამაც უნდა აძლიოს და 2) რ ი გ ი ა ნ ი მ ა ს წ ა ვ ლ ე ბ ლ ე ბ ი, რომლისთვისაც საჭიროა ჩვენში სამასწავლებლო სემინარიების გახსნა, ისე როგორათაც ბევრგან რუსეთშია გახსნილი.

საქართველო

ორიოდე სიტყვა ახალციხის მხარის სასოფლო შკოლებზე

(„დროების" კორრესპონდენცია)

სასოფლო შკოლები ახალციხის მხარეში, რომელნიც არიან კამისიის ხარჯით, თითქმის ხუთი-ექვსი წელიწადია რაც გაიხსნენ. რამდენიც ძველათ იყვნენ ეს შკოლები, ეხლაც იმდონი არიან რიცხვით: მას შემდეგ იმათ არც არა მომატებიათ და არც არა დაჰკლებიათ რა. ამ ჟამად ყველა აქაური შკოლები ეკუთვნის „კავკასიაში ქრისტიანობის აღმადგინებელ საზოგადოებას" და იმათი პირდაპირი ზედამხედველობა აგერ ორი წელიწადი იქნება რაც ნავთლუღის „ალექსანდრიის სემინარიის" ინსპექტორს აქვს ჩაბარებული. ალექსანდრიის სამასწავლებლო სემინარიაში ჩვენი შკოლებისთვის, როგორც საზოგადოთ სხვა სასოფლო შკოლებისთვისაც, მასწავლებლები მზადდებიან. ჩვენდა საუბედუროთ, ყმაწვილები აქაურს შკოლებში კიდევ ნაკლებათ იპოება სხვა და სხვა მიზეზისა გამო (*). უმთავრესი მიზეზთაგანი ის არის, რომ აქაურმა ხალხმა სწავლის ღირსება ჯერაც ვერ გაიგო; ამისთვის რამდენიც უნდა ელაპარაკო ამას სწავლის ღირსებაზე, პასუხათ მიიღებთ — „რომ პაპაჩემს და მამაჩემს უცხოვრიათ უსწავლელათ და მეც ესრე შემიძლიან ვიცხოვროო!" მოდი და ამ ნაირ კაცს ელაპარაკე. რა უნდა შთააგონო? ეს თიობა, ვგონებ, ესრე ამ სიტყვებით წავიდეს საიქიოს და მომავლის თაობისა კი იმედი უნდა გვქონდეს, რომ პირველისავით არ წაიყვანს საქმეს....

ახლა მინდა ორიოდე სიტყვა ვსთქვა იმაზე, თუ აქაურ მასწავლებლებს ქართულ ენაზე

*) იხილე „დროების" მე-42 №-ში, 1868 წლის „კორრესპონდენცია ახალციხიდგან."

ძლებენ, მაგრამ ისე ხმა-მაღლა, რომ ყველაფერი მესმის.

— შენ თეთრ ატლასის კაბაში იქნები? ზედ წითელ პოიასს შემოირტყამ განა?

— Да. ერთი აქ შეხედე, ამ ქალს: როგორ აცვია, გენაცვალეთ: თეთრი კაბა, მწვანე პოიასი და ყვითელი შლიაპა!

მეზობელმა გადაიკასკასა. ორივე ახტნენ და წავიდნენ.

მოვიდა მეორე რწყვილი, ქალ-ვაჟი, და გაქცეულების ალაგზე დასხდა. ეტყობოდათ, რომ ესენი უფრო მაღალი საზოგადოებისანი იყვნენ.

— როგორ გგონიათ, პაპიროზი რომ იმ მინას მიადოს კაცმა (ელქტრიული სინათლისკენ მიიშვირა თვალები), ცეცხლი მოეკიდება, თუ არა? ჰკითხა ქალმა.

ყმაწვილი კაცი დაიბნა; ეტყობოდა, არ იცოდა, რა ეპასუხნა, მაგრამ მალე გასწორდა და ნაზის ხმით უთხრა:

— იქ მოეკიდება პაპიროზს ცეცხლი, თუ არა, არ ვიცი; მაგრამ მე ერთი ადგილი ვიცი, სადაც მხოლოთ ერთის მიკარებით, პაპიროზს კი არა, კაცსაც აენთება დაუქრობელი ცეცხლი. — ამ დროს ახალგაზდა კაცი თავის მეზობელს ყელ ქვეშ უყურებდა.

ქალმა ერთი იმას შეხედა და მეორეც ჩემკენ გადმოავლო თვალები, თითქო უნდოდა ეთქვა: „ძალიან კარგს იზამ, აქედამ რომ აბრძანდებოდეო." მაგრამ მე ყურებსაც არ ვიბერტყდი, ვიჯექი ჩემთვის და თვალებით გამვლელ-გამომვლელებს შევსცქეროდი, ყურები კი იმათკენ მეჭირა.

— წავიდეთ აქედამ! წამოიძახა ქალმა და ადგა; კავალერიც უკან გაჰყვა.

მე გავაყოლე იმათ თვალები და შევნიშნე, რომ ისინი წავიდნენ ზევით ალეიაში, სადაც ელექტრიული სინათლის სხივები უფრო ნაკლებათ ანათებენ მოსეირნეებსა. . . .

* * *

ცოტა ხანს შემდეგ ზარა დაჰკრეს და პუბლიკა თეატრის ზალაში შეცვინდა. შეხის ხმას მეც ავყევი. არდგენდენ რაღაც ფრანცუზულიდგან გადმოღებულ კომედიას და ვოდევილს. კაცები ჩვეულებრივათ ხარხარობდენ სოკოლოვის მასხარობაზედ, ალტაცებით ტაშს უკრავდინ მუზილისა და იაბლოჩკინის ქალების თამაშობაზე და ამთქნარებდენ, როდესაც ნადლერი და მისი ცოლი გამოდიოდნენ სცენაზე. არც ქალებს ულალატნიათ თავიანთი ნაზი ბუნებისთვის: როდესაც ახალგაზდა მოთამაშეს მამამ თავის საყვარლის შერთვის ნება არ მისცა, ისინი თვალებზე ცრემლებს იწმენდდინ ბატისტის ხელსახოცითა; მაგრამ, როდესაც სასიძომ მემკვიდრეობა მიიღო და ამის გამო ქალის მამა იმათ ცოლქმრობაზე დათანხმდა, ყველამ ჩაიდო ჯიბეში ხელსახოცები და ყველას ნეტარება გამოეხატა სახეზე.

მაგრამ ყველა ესენი მე, მართალი გითხრათ, სრულიადაც არ მიმიზიდავდნენ. ისეთ ბუნებაზე ვიყავი, რომ არც მუზილის ცოლის შეხტომ-შემოტრიალებას და არც იაბლოჩკინის ლამაზი ქალის ეშმაკურ გალობასა და კეკლუცურ თამაშობას თვალ-ყურს არ ვადევნებდი. მხოლოთ ჩემი სხეული აჯდა აქ, ვიწრო სკამზე, სული კი ამ დროს ისევ და ისევ ბაღში დატრიალობდა.

* * *

მადლობა ღმერთს! ფარდა კიდევ დაეშვა, კიდევ დაიწყო ანტრაქტი და მე თითქმის ნახევარი საათის განმავლობაში კიდევ შემეძლია დავსტკბე და „დავიწყებას მივსცე თავი" მშვენიერათ მორთული, უზრუნველათ მომცინარე და არშიყულათ მყურებელი ქალების და კაცების ცქერითა!

ნუ თუ ამათაც მიჰკარებიათ როდისმე ამა ქვეყნიერი ცხოვრების სიმწარე და რაიმე ფიქრისა, ან გაჭირვებისაგან წარბები მოღუშვიათ?

* * *

დიახ, ტფილისის საზაფხულო თეატრი მშვენიერი რამ კუნჭულია ქვეყნისა! ამისთანა უზრუნველ ხალხს, ამისთანა წმინდა გულით მოკასკასე ქალებსა და თავის თავის კმაყოფილ კაცებს, მგონი, სხვაგან ვერსად ვერ შეხვდებით. სხვაგანაც მინახავს სასეირნო და დროს—გასატარებელი ადგილები, სხვაგანაც მინახავს მოსეირნე ხალხი, მაგრამ იმათ დროსგატარებას, იმათ ხალისს რაღაც სხვანაირი ბეჭედი აკრავს: იმ წამსვე შეატყობს კაცი, რომ ესენი შრომის შემდეგ ისვენებენო და ამ მოსვენებაში თითქო ახალი ძალის მოკრება და ძველი დარდების მოშორება, დავიწყება უნდათო. ჩვენ ბაღის მოსეირნეებს სულ სხვა ატყვიათ: იმათ სახეზე უზრუნველობა, დროს გატარება დროს მოსაკლავათ და კასკასი კასკასისათვის აწერია. დაილოცა ამ ნაირი მდგომარეობა!

* * *

მაგრამ, როგორც ყველაფერს ამ ჩვენ ამაო ცხოვრებაში, ისე ჩემ ნეტარებასაც ბოლო მოეღო. ნაშუაღამევის მეორე საათი იყო, როცა, ლაზათიანი ვახშმის შემდეგ, მე, სრულიად კმაყოფილი, გამოვედი ინჟინერის ბაღის კარებიდამ.

ოცი ნაბიჯი არ გადმომიდგამს, ქუჩაზე ვილაც კაცი წამოშხვართულიყო და გულ-მოსაკლავათ კვნესოდა....

კიდევ ოცი ნაბიჯი—მთვრალი, ჩამოწვენილი ვილაც მობარბაცობს....

ალექსანდროვის ბაღში ერთი სკამეიკა არ იყო თავისუფალი, ყველაზედ საწყალ ხალხს ეძინა, ამ ნოტიო ღამეში...

ერთ ადგილას ძონძებში გამოხვეულ დედაკაცს მიეკრა გულზე თითქმის სულ ტიტველა ერთი ნამცეცი ბავშვი და ხის ძირას მიგდებულიყო....

ეს სურათები როგორღაც ვერ თავსდებოდნენ იმ სურათებთან, რომელნიც ნახევარი საათის წინეთ ენახე.

მე მომაგონდა...

მაგრამ კმარა: რაც მომაგონდა, მომაგონდა... განვედით ჩემგან, შავნო, მოღუშულნო ფიქრებო!

ს. წ კ ე მ ლ ა ძ ე.

და საზოგადოთ სიტყვიერებაზე როგორი ყურადღება აქეთ მიქცეული. ქართული ენის სწავლებას შკოლებში აქაური ქართველი მასწავლებლები იმის ნახევრათაც არ უგდებენ ყურს, რამდენათ სხვა ენებისა და საგნების სწავლებას (**). აქაურ მასწავლებლებს ჯამაგირები იმდენი აქვთ, რომ სოფელში მყოფის მასწავლებლისათვის საკმაო არის; ამ ჯამაგირით იმათ შეუძლიანთ კიდეც იცხოვრონ რიგიანათ და ქართული გაზეთები და წიგნები მოიპოვონ თითქმის ყველანი, რაიცა არიან ეხლა ქართულ ენაზე. მაგრამ, საუბედუროთ ჩვენდა, ამის მსგავს ამბავს ძნელათ იპოვით აქა და, გარწმუნებთ, რომ ზოგიერთი მასწავლებლები ვერ გეტყვის, თუ ჩვენ ენაზე რა გაზეთები გამოდიან და ან რა წიგნები არიან დაბეჭდილნი?. იქნება, ერთი მიზეზი იმისა, ჩვენი შკოლების მასწავლებლები ქართული ენის სწავლებას ყურს რომ არ უგდებენ ის იყოს, რომ თვით პროგრამმაშიაც არ არის ამ საგანზე ჯეროვანი ყურადღება მიქცეული. . . . წლეულს კი, თიბათვეში, „შეყრილობა“ უნდა ექმნეთ (სიეზდი) ნავთლუღში, ალექსანდრიის სემინარიაში, საზოგადოთ მასწავლებლებს, სადაც ზოგიერთ პედაგოგიურ საგნებზე უნდა მოილაპარაკონ; მე გავიგონე, რომ ამ ყრილობაში ქართული ენის სწავლებაზედაც იქნება მოლაპარაკება. ვნახოთ, როგორ წაიყვანენ ჩვენი ქართველი მასწავლებლები ამ კეთილ საქმეს? დააწესებენ ბლომათ ქართული ენის უროკებს სასოფლო შკოლებში თუ არა?.....

ამ შკოლებს გარდა, ახალციხის მაზრაში სხვა უბრალო სასოფლო შკოლებიც მოიპოებიან; ეს შკოლები ხალხის ხარჯით არიან გახსნილნი და იმათში ტერტერები და მოლლები ასწავლიან თავისებურათ... ამისთანა სწორეთ სახალხო შკოლები ეხლა ხუთ სოფელში ერთი მაინც უთუოთ მოიძებნება. ზოგს ამათგანში მე თითონ, ჩემის თვალით, მინახავს საწყალი ყმაწვილების სწავლება, იმათი უსკამოთ ძირს სხდომა, უსტოლოთ წიგნების ხელში ჭერა, უმეთოდოთ სწავლება და ცემა-ტყეპა. როდესაც ვხედავ ამ სურათს— ყმაწვილების წვალებას — ის ძველი, გულის-შემაწუხებელი, დროება მომაგონდება, როდესაც თვითონ მე ვსწავლობდი, და თითქმის მთელი ტანი ერთოლვას დამიწყებს ხოლმე შიშით.. გარდა ამისა იმათი ხმა-მაღლივ გალობა, რომელსაც თითქმის ერთს საათს გაუწყვეტლივ ამბობენ ხოლმე, საზიზღარი და ყმაწვილების შემაწუხებელი რამ არის; თვითონ მასწავლებლები კი ბევრჯერ დიდის კვეხნით ლაპარაკობენ და აქებენ ყმაწვილებს, რომ მშვენიერი გალობა იციან ჩემმა შაგირდებმაო, მხოლოდ ეს არისო, რომ ცოტა ხანი არის რაც ვასწავლიო, თორემ უფრო ბევრი ეცოდინებათო . . . . ხშირათ შემხვედრია, ან მინახავს სადმე ამათი მამასახლისები და პატიოსანი პირები და მითქვამს, რომ მაგნაირი სწავლება ყმაწვილებისათვის მავნებელია, რიგია, თქვენ ნასწავლი მასწავლებელი დაიჭიროთ, იმისთანა, რომელსაც შეეძლოს ახალ წესსე ყოველი საგნების სწავლა,—მაგრამ, მსგავსად ქართველებისა, ყოველთვის ეს პასუხი მიმიღია: „პაპა ჩემს, მამა ჩემს არ უსწავლია, მაგრამ ჩემზედ უკეთ უცხოვრიათ და მე ეს სწავლაც მეყოფაო“. მსენი რომ თავიანთ ნებაზედ მიუშვას კაცმა, მგონი, სულაც არ ისწავლიან. მაგრამ აქ ამ შემთხვევაში მოვალე არის მახლობელი მთავრობა, რომა ერთ საზოგადოებაში, რომელიც შესდგება ხუთი ან ექვსი სოფლიდამ, უშოვოს კარგი ნასწავლი მწერალი, რომელსაც ბევრი საქმე არა აქვს რა, და რომელსაც შეეძლოს რიგიანათ ყმაწვილების სწავლება შკოლაში; და მაშინ კი იმედი იქნება, რომ სწავლა რიგზედ წავა, თუ არა ამ ადამის მეთოდით სწავლისაგან ბევრი არა გამოვა რა, და, როგორათაც ზევითა ვსთქვი, ყმაწვილების წვალება კი უმეტესი არის, ვინემ სწავლება.

სპირიდონ ჯუღელი.

ივნისის 4, 1871 წელსა.

**) ამის მიზეზი გახლავთ პირველად ისა, რომ აქაურ ქართველ მასწავლებელმა ქართული ნაკლებათ იციან, და მეორეთ ისა, რომ ქართულ ენაზე წიგნები არ არიანო, თითონვე ამბობენ.....

შორაპნიდამ

(„დროების“ კორრესპონდენცია)

დღეს რომ ორშაბათია, ყვირილის სტანციაში მოვიდა რკინის გზით ლოკომოტივი, რამდონიმე სამუშაო ვაგონებითა. შუადღის დროს უცფათ შემოვიდა დაბაში და ერთ მინუტზედ რომ გეყურებინათ ორას-სამას კაცამდი მიეხვიენ სანახავათ. საზოგადოებაში ზოგი პირჯვარს იწერს, ზოგი დაილოცა, ღმერთო, შენი სახელიო, ყვირის, ზოგი გოგრებს უყურებს, უნდა გაიგონ თუ რას მიყავს ამდენი ვაგონები. ერთი სიტყვით, ჩვენ ხალხს არა გაჰკვირვებიარა ამისთანა არასოდეს, ამისთანა უცხო მოვლენის ნახვის დროს ხალხის გაკვირვებას თქვენც მიხვდებით. ხუთი მინუტის შემდეგ ისევ რიონისკენ წაიყვანეს და ხვალ, როგორც ამბობენ, რკინებს მოიტანსო. ვგონებ, ახლო-მახლო სოფლებში კაცი არ დარჩება, რომ არ მოვიდეს იმის სანახავათ.

შორაპნელი

რუსეთი

ნეჩაევის საქმე, „პეტერბურღის უწყებების“ სიტყვით, ივლისში გაირჩევა პეტერბურღის სამოსამართლო პალატაში. ბრალდებულები ხუთ კატეგორიათ არიან გაყოფილნი: პირველს ეკუთვნის 11 პირი, რომელთაც აბრალებენ, რომ საიდუმლო პოლიტიკური საზოგადოება შეადგინეს და რევოლიუციურ აზრებს ავრცელებდენ. მეორე კატეგორიას ეკუთვნის 30 მოსკოველი სტუდენტები პეტროვის სამეურნეო აკადემიის და უნივერსიტეტისა; მესამეს 15 პეტერბურღელები, მეოთხეს—ციმბირელები და მეხუთე კატეგორიას ეკუთვნიან ვინც იცოდა და არ აცნობა მმართებლობას ამ საზოგადოების არსებობა. „პეტერბურღის უწყებებში“ სწერენ, რომ ამ ბრალდებულების დაცვა საუკეთესო ადვოკატებმა იკისრესო; სხვათა შორის დამცველების რიცხვში არიან: სპასოვიჩი, არსენიევი, ურუსოვი, ხარტულარი და სხვ. ამ შესანიშნავი საქმის გარჩევის დროს, სამოსამართლო პალატის კარები პუბლიკისათვის ღია იქნება.

*
* *

პედაგოგიური კურსები, რომელნიც პეტერბურღის, მოსკოვის, ხარკოვის და ოდესის სამასწავლებლო მაზრებთან იყვნენ გამართულნი, მოისპობიან და მათ ნაცვლათ სასოფლო შკოლებისთვის მასწავლებლების მოსამზადებლათ, ზემოხსენებულ ქალაქებში, სახალხო განათლების სამინისტროს ხარჯით, სამასწავლებლო სემინარიები გაიხსნებიან.

*
* *

ერთს მოსკოველ გაზეთში სწერენ, ვარშავში ასზე მეტი პრუსიიდამ გამოქცეული ფრანცუზები მისულან და მოკლე ხანში ათას კაცს კიდევ მოელოდნენო. პოლშელები და იქაური ფრანცუზები დიდი თანაგრძნობით უცქეროდნენ თურმე ამ ტყვეებსა. ადგილობრივ მმართებლობას მოუხდენია განკარგულება, რომ ისინი აღარ გადმოუშვან რუსეთის სამზღვარზე და ვინც არიან მოსულნი, ისინიც უკანვე გაგზავნონ.

*
* *

სახალხო განათლების სამინისტროს ნებართვით, ამას წინეთ ყველა მოსკოვის უეზდის სასოფლო შკოლების მასწავლებლები შეკრებილან მოსკოვში და სხვა და სხვა პედაგოგიურ კითხვებზე ჰქონიათ მოლაპარაკება. ამ ყრილობაში სხვათაშორის 40 მღვდელი ყოფილა, რომელნიც ზემოხსენებულ შკოლებში მასწავლებლებათ არიან.

*
* *

როგორც პეტერბურღში „წერა-კითხვის კამიტეტი„ ანუ საზოგადოება, რომელიც ხალხისთვის სასარგებლო იაფ წიგნებს სცემს და ავრცელებს იმათ ხალხში, ისე მოსკოვშიაც არის მეორე საზოგადოება, რომელსაც ჰქვია სახელათ: „სასარგებლო წიგნების გამავრცელებელი საზოგადოება“ და აგერ ათი წელიწადია არსებობს. ამ საზოგადოებამ გამოაცხადა წელს თავის ათი წლის მოქმედების ანგარიში, რომლიდგანაც ეტყობულობთ, რომ ამ ხანის განმავლობაში საზოგადოებას 103 სხვა და სხვა წიგნი გამოუცია, სულ 349,200 ეკზემპლიარი და ამაში დაუხარჯავს—49,260 მან; ამ რიცხვიდამ 150,470 ეგზ. გაუყიდნია და 33,840 მან. აუღია. ამას გარდა 16,300 წიგნი უფულოთ დაურიგებია ღარიბი ხალხისა და შკოლებისათვის. წიგნების ავტორებისათვისაც 20,000 მან. დაურიგებია. ამ სხვილი ციფრებისაგან მკითხველი დაინახავს, რა კარგათ მიდის ამ სასარგებლო საზოგადოების საქმე და რა კარგი შეძლება აქვს იმას.

*
* *

სახალხო განათლების სამინისტროს განკარგულებით, წელს პირველი ივლისიდამ შემდეგ ქალაქებში გაიხსნება კიდევ პროგიმნაზიები: პეტერბურღში, ოდესაში, რიაზანში, ყაზანში, ხარკოვში და სხ., სულ 9 ქალაქში. ზემოხსენებულმა სამინისტრომ დანიშნა ამ პროგიმნაზიებისთვის წელიწადში 122,580 მან.

*
* *

როგორც წინეთ ვსთქვით, ხოლერა ისევ გაძლიერებულა პეტერბურღში და მოსკოვში; ორი-სამიკვირის წინეთ ძალიან იშვიათათ ხდებოდნენ თურმე განსაკუთრებით პეტერბურღში ამ ავათმყოფობით ავათა და ახლა კი 9 ივნისს 29 კაცი მოუყვანიათ მარტო ღოშპიტლებში. 10 ივნისს სულ 205 სული ყოფილა ავათ. მოსკოვში 11 ივნისს—119 ხოლერით ავათმყოფი ყოფილა ქალი და კაცი. ეს მარტო ღოშპიტლებში; ერთი ამოდენიც, უეჭველია, კერძო სახლებშიაც იქნებიან.

*
* *

უცხო ქვეყნები

საფრანგეთი

მთელი ევროპის ყურადღება ამ ჟამად იმაზეა მიქცეული—როგორ მმართებლობის ფორმას ამოირჩევს თავისთვის საფრანგეთის ხალხი. მომეტებული ნაწილი ნაციონალური კრების დეპუტატებისა, რომელზედაც ეს საქმე დამოკიდებულია, ბურბონის და ორლეანის დინასტიის მომხრეებს ეკუთვნიან; ამას გარდა, თუმც თვითონ ტიერმა გამოაცხადა, რომ ის რესპუბლიკას არასოდეს არ უღალატებს, მაგრამ ამასთანავე ისიც სთქვა, „არც მონარხიის წინააღმდეგი ვიქნები, *) თუ თვითონ ხალხი რომლისამე ბურბონის ან ორლეანის ტახტზე დასმას მოინდომებსო—თითქო ტიერს არ შეეძლოს ამ ხალხის სურვილის თავისებურათ მიმართვა. მარტო ახლანდელ ნაციონალურ კრებაზე და ტიერზე რომ იყოს დამოკიდებული საფრანგეთისათვის მმართებლობის ფორმის ამორჩევა, ისინი, უეჭველია, ახლავე რომელსამე ორლეანის პრინცს დასვამდენ საფრანგეთის ტახტზე. მაგრამ ახლანდელი ნაციონალური კრება სრული არ არის: იმას აკლია კიდევ 114 დეპუტატი და იმათი ამორჩევა 2 ივლისსაა დანიშნული. ამ ამორჩევებს ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს ახლა საფრანგეთისთვის, რადგან მმართებლობის ფორმის ამორჩევა ნაციონალურ კრებაში კენჭის ყრით იქნება, და ვისაც უფრო მომეტებული მომხრეები ეყოლება თავისკენ, ის გაიმარჯვებს: თუ ამ ამორჩევებში მომეტებული ნაწილი მონარხიელები ამოირჩიეს, მაშინ, უეჭველია, ბურბონს ან ორლეანს დააჯდენენ საფრანგეთის ტახტზე და თუ მომეტებული ნაწილი რესპუბლიკელები შევიდნენ ნაციონალურ კრებაში, მაშინ, იქნება, რესპუბლიკა დაარსდეს. ამის გამო ახლა გაცხარებული ამორჩევითი მოძრაობაა პარიჟში და პროვინციებში. ყოველ გვარი პარტიები აცხადებენ თავიანთ პროგრამმებს და ურჩევენ ხალხს (ამომრჩევლებს), რომ ჩვენი მომხრეები ამოირჩიეთო. ორლეანისტები ამბობენ, მაგალითად, რომ საფრანგეთის დახსნა, იმის უწინდელივით ამაღლება და დამშვიდება მხოლოთ ორლიანის დინასტიის მომხრეებს შეუძლიანთო; „ზომიერი რესპუბლიკელები“ (ბურჟუა) აშინებენ ხალხს რადიკალური რესპუბლიკელებით, რომელთაც უკანასკნელ პარიჟის რევოლუციას აბრალებენ, და „კეთილ-გონიერი“ და შეძლებული კაცების ამორჩევას ურჩევენ ხალხს; „რადიკალური რესპუბლიკელიბი“ თავის მხრით აცხადებენ, რომ რაც საფრანგეთს უბედურება შეემთხვა ამ უკანასკნელ დროს და წინეთაც სულ ბურჟუას და მონარხიელების ბრალიაო, რომელთაც ხალხის შევიწროება, იმის კისერზე ჯდომა და იმის შრომით სარგებლობა ჰსურსო, და ამიტომ გირჩევთ, ისეთი პირები ამოირჩიოთ, რომელთაც კარგათ იცოდნენ გაჭირვებული ხალხის და მუშების მდგომარეობა და სურდეთ იმათი ამ გაჭირვებისაგან დახსნაო. მაგრამ, რაც უნდა ბევრი მომხრეები შეიძინონ ამ ამორჩევებში რადიკალურმა რესპუბლიკელებმა, მონარხიელების ოდენი მომხრეები მაინც არ ეყოლებათ იმათ ნაციონალურს კრებაში და ამიტომ ძალიან საეჭვოა, რომ საფრანგეთში რესპუბლიკა დაფუძნდეს. „ზომიერ“ რესპუბლიკელებზე ხომ სულ არ არის იმედი: ჟულ-ფავრი, ჟულ-სიმონი, პიკარი, დიუფორი, თვითონ ტიერი და სხვა ზომიერი რესპუბლიკელები ისეთი პირები არიან, რომელნიც უბრალო ხალხის მდგომარეობას სულაც არ აქცევენ ყურადღებას, რომელთაც ბლომათ შეუძენიათ ქონება და ამიტომ იმათ თავის სასარგებლოთ და ვალდებულებათ მიაჩნიათ ხალხის ხელის-მოჭერა და იმ მდგომარეობაში ჩაყენება, რომ იმას არ შეეძლოს ბურჟუას და საზოგადოთ შეძლებული ხალხის ენება და მშვიდობიანობის დარღვევა.

აი, ამ ხალხის მაგრათ ხელების დასაჭერათ ტიერს განუზრახავს შიგ შუაგულ პარიჟში უშველებელი სიმაგრის აშენება, რომელშიდაც რამდონიმე ათი ათასი ჯარისა და ზარბაზნების დაყენება შეიძლება. ამ ციხე-დარბაზის დანიშნულება ის იქნება, რომ, თუ როდისმე პარიჟში ხალხი აჯანყდა და რისიმე უკმაყოფილება გამოაცხადა, აქედამ დაუშენენ იმათ და მსწრაფლათ დაამშვიდებენ. ერთ ფრანცუზულს გაზეთში ამ ციხის აშენების თაობაზე აი რასა სწერენ: „გასაკვირველია, პოლიტიკურ საქმეებში გამოცდილმა და ისტორიკოსმა—ტიერმა—როგორ არ იცის, რომ მუდამ მიტრალიეზებისა და სახრჩობელას შიშით რომლისამე ხალხის მმართვა შეუძლებელი საქმეა? როგორც არ იცის, რომ ამავე საშუალებით (ე. ი. ციხით) შეიძლება ისეთმა პირებმა ისარგებლონ, როგორც ნაპოლეონი, რომელთაც ეს ციხე თუ ჩაიგდეს ხელში, მთელ პარიჟს და ამასთან მთელ საფრანგეთსაც დაიპყრობენ?“ მაგრამ ტიერს ფრანცუზები მაინც ძალიან ემადლიერებენ თურმე, როგორც

*) ედგარ კინე (რადიკალური რესპუბლიკელი) ამბობს, გასაკვირველიაო, რომ ტიერი ამასაც ამბობს, რესპუბლიკას არ უღალატებო და იმასაც, რომ არც მონარხიის წინააღმდეგი ვიქნებიო.—ამას გარდა მე ვერ წარმომიდგენია, ამბობს ედგარ კინე, ისეთი რესპუბლიკა, რომლის მმართებლობა მონარხიელებისაგან არის შემდგარი.“

ერთი ბელგიური გაზეთის კორრესპონდენტი იწერება. „ფრანცუზებს ახლა თავის დამხსნელათ მიაჩნიათ ეს კაცი, რომელზედაც პრუდონმა ერთ დროს სთქვა, რომ „ამ კაცს ხელმწიფეების თაყვანისცემა ძვლებში აქვს გამჯდარიო.“ კორრესპონდენტი ამბობს, ტიერმა რომ თავის თავი საფრანგეთის ხელმწიფეთ ამორჩევა მოინდომოს, უეჭველია, რომ უმეტესი ნაწილი ფრანცუზებისა დიდის სიხარულით ამოირჩევენო.

— თუმც პარიჟი ამ ჟამად სრულიად დაწყნარებულია, ამბობს ერთი ინგლისური გაზეთის კორრესპონდენტი, თუმცა ხალხთა-შორისი მუშების ასოციაციამ ვერ მიაღწია თავის წადილს, მაგრამ ეს საზოგადოება კიდევ არ კარგავს იმედს და ხელახლავ შეუდგა თავის საქმესო. პარიჟის არეულობის დამშვიდების შემდეგ ამ საზოგადოების წევრებს რამდონჯერმე ჰქონიათ პარიჟშივე საიდუმლო ყრილობა და მარსელში, ლიონში და სხვა საფრანგეთის სამხრეთის ქალაქებში ხალხის არევას აპირებენ. მთელს ევროპაში ხელის-მოწერა გაუმართავთ თურმე და შეკრებენ თუ არა საკმაო ღონის-ძიებას, იმ წამსვე შეუდგებიან საქმეს. უკანასკნელი ხუთი წლის განმავლობაში მაინც ეს საზოგადოება კვირცხლათ მოქმედებს და ძალიან თადარიგიანათ შეუდგა თავის წადილის შესრულებას. გასაკვირველის სიჩქარით ჰპოულობს მთელ დედა-მიწის ზურგზე თავის მომხრე წევრებს: ევროპას და ამერიკას გარდა, სადაც ორ მილიონ ნახევარი წევრები ჰყავს, ჩინეთში და ინდოეთშიაც არის თურმე ამ ასოციაციის შტო, რომელსაც ჰქვია სახელათ: „მიწისა და ზეცის ძმობის საზოგადოება“. მარტო ინგლისში ამ საზოგადოების წევრები—95,000 არიან და ამერიკაში—800,000 მუშა-კაცი. მაგრამ ყველაზე უფრო მომეტებული წევრები „ხალხთა-შორისი საზოგადოებისა“ გერმანიაშია, თითქმის ერთ მილიონამდი.

— 11 ივნისს ტულონში მისულა ხომალდი, რომელშიაც ექვსასი ქალი მიჰყავდათ თურმე. ამას გარდა ამ დღეებში იქვე უნდა გაეტარებიათ კიდევ 2,600 ქალი; ყველა ეს ქალები პარიჟში დაჭერილები არიან, იმათ სახლების ცეცხლის წაკიდებას აბრალებენ და ახალს კალედონიაში აგზავნიან სამუდამოთ დასასახლებლათ.

— პარიჟში მუდამ დღე აუარებელი ხალხი—უცხო ქვეყნელები და თვითონ პროვინციელი ფრანცუზებიც მიდიან თურმე ქალაქის დასახედავათ—თუ რა ზიანი მოეცა იმას და რამდენი სახლები დაიწვაო. სულ, სახელმწიფო სახლებს გარდა, ასზე მეტი სახლი არ დაუწვავთ პარიჟში, უკანასკნელი არეულობის დროს; და ამჟამათ იმათაც აკეთებენ თურმე. საზოგადოთ პარიჟს ძნელათ შეატყობს ახლა თურმე კაცი, რომ ამ მოკლე ხანში ამ საქვეყნო ქალაქმა საშინელი განსაცდელი გამოიარა: დანგრეულ და დამწვარ სახლებს აკეთებენ, ბარიკადებისათვის ქუჩებზე აყრილ ქვებს ისევ ალაგებენ, ფარნის სვეტები ხელახლავ დაუდგამთ და სხვა, ასე რომ ამ ქალაქს თავის ჩვეულებრივი შეხედულობა მიუღია.

— ფრანცუზულ გაზეთებში სწერენ, რომ იოახიმ და აშილ მიურატი ვერსალში დაბრუნებულან გერმანიიდამ, სადაც ისინი დატყვევებულნი იყვნენ და იმწამსვე წარუდგენილან სამხედრო მინისტრთან.

— როგორც წინეთაც ვსთქვით, ფელიქს-პიას გარდა, ყველა მოთავეები პარიჟის კომუნისა დაატყვევა მმართებლობამ და ზოგიერთი მათგანი კიდეც დახვრიტა. ახლა გაზეთებში სწერენ, რომ ფელიქს პიაც დაუჭერიათ პარიჟის ერთს სასტუმროში, სადაც ის იწვა დაჭრილი და ექიმობდა.

— ინგლისურს გაზეთში ჩამოთვლილია ზიანი, რომელიც მისცემია ხალხთა შორის მუშების ასოციაციას“ უკანასკნელი პარიჟის არეულობის დროს: ფულათ სამ მილიონამდი დაუხარჯავს. პარიჟში სულ ორმოცი ათი ათასი წევრი ჰყავდა ამ საზოგადოებას; ამ რიცხვიდამ 20,000 ვერსალის მმართებლობას დაუტყვევებია და, უეჭველია, უმეტეს ნაწილს იმათგანს დაკარგავს საფრანგეთისთვის, და 8,000 თვითონ არეულობის დროს დახოცილა. ამას გარდა აუარებელი თოფი-არაღი, ზარბაზნები და სხვა სამარი იარაღი წაურთმევიათ იმათთვის. აქედამ მკითხველი დაინახავს—თუ რამდენი შეძლების პატრონი ყოფილა ეს მუშების ასოციაცია.

— ნაციონალური კრება დარწმუნდა ბოლოს, რომ ვერსალის სატახტო ქალაქათ გახდენა არც საფრანგეთისთვის იქნება სასარგებლოთ და არც პარიჟს დაამშვიდებს; ამიტომ, ამბობენ, ნაციონალური კრება და ყველა სამინისტროები ისევ პარიჟში გადმოაქვთ. ოკტომბრის დამლევამდი კი მმართებლობა ისევ ვერსალში იქნება.

ბელგია

ამ თვის დასაწყისს ბრიუსელში დღესასწაულობდენ რომის პაპის პიო მეცხრეს 25 წლის იუბილეს. ამ დროს თვითონ იტალიაში და ზოგიერთ სხვა ქვეყნებშიაც არეულობა მომხდარა. სხვათა შორის ბრიუსელში ხალხს მოუნდომებია ამ დღესასწაულობის მოშლა და, როდესაც ფრანგების ეკკლესიებში ერთი ამბით პარაკლისს იხდიდნენ პიოს სადღეგრძელოთ, რამდონიმე ასი სტუდენტი და მუშები მიუახლოვდნენ ეკკლესიებს და დაიწყეს ყვირილი: „მღვდლებო, მოგვშორდით თავიდამ! ძაგვეცალოს რომის პაპი!“ ამ საქმეში პოლიცია გარეულა და 68 პირი დაუტუსაღებია. მეორე დღეს არეულობა აღარ ყოფილა.

გერმანია

ექვს ივნისს დაბრუნებულა საფრანგეთიდამ ბერლინში ერთი ნაწილი გერმანიის ჯარისა. ამ დღეს დიდი ამბავი იყო ბერლინში: ყველა სახლები გაჩაღებული იყვნენ, სალდათებისთვის, აფიცრებისთვის და ღენერლებისთვის ქალაქის ხარჯით გამართული იყო მშვენიერი სადილი; თვითონ გერმანიის იმპერატორი, ვილჰელმი, და ყველა წარჩინებული პირები გამოეგებნენ ჯარს და დახედეს. ყველას, ვინც კი მიიღო მონაწილეობა ომში, საჩუქრები დაურიგეს. ქალაქის ამქრები ყველანი თავის ბაირაღებით გაეგებნენ ჯარს; სხვათა შორის დურგლების ბაირაღზე დახატული იყო ბისმარკი მუშის ტანისამოსში, რომელსაც ხერხი ეჭირა ხელში და საფრანგეთის კარტას ხერხავდა, ბელფორამდი მიეხერხა და გაჩერებულიყო. ორმოცდა ხუთი ახალგაზდა მშვენიერი ქალები, თეთრ ტანისამოსში, ერთად მიეგებნენ ჯარს და პატრიოტულ სიმღერებს უგალობდნენ. „ამ დღეს რომ აქ პივო დაილია, იმდენი, მგონი, ერთ თვეს არ დაილევა მთელს გერმანიაშიო, ამბობს „პეტერბურლის უწყებების“ კორრესპონდენტი. პარადის შემდეგ ორ სწორეთ მოსიარულე სალდათს ვერ ნახავდით, ყველანი სიმთვრალისაგან ბარბაცობდენ თურმე.

ესპანია

საფრანგეთში რესპუბლიკელების დამარცხებას ესპანიაშიც ჰქონდა გავლენა: გაზეთებში სწერენ, იქაურ ბურბონებმაც ამოყვეს თავი და სცდილობენ ესპანიის ტახტის დაჭერასაო. გადაყენებული კოროლევა—იზაბელა—სცდილობს თურმე თავის შვილი დააჯდინოს ესპანიის ტახტზე, იმ პირობით, რომ რეგენტათ გერცოგი მონპანსიე იქნეს.

მადრიდიდამ იწერებიან, რომ 19 ივნისს, როდესაც იქ ფრანგები რომის პაპის იუბილეის დღესასწაულობდენ, ქუჩებში არეულება მოხდაო. ხალხს დაუწყია ქვების სროლა იმ ფანჯრებში, რომელნიც გაჩირაღდნებული იყვნენ და ქუჩებზედაც დაუქრია ფანრები. ფრანგების პატრებისთვისაც ხალხს უპატიურება მიუყენებია.

ავსტრია და ვენგრია

ივნისის 11 პეშტის (ვენგრიაში) მუშებს დანიშნული ჰქონიათ თურმე მიტინგი, რომელზედაც იმათ კომუნისა და საზოგადოთ საფრანგეთის მუშებისთვის თანაგრძნობა უნდა გაეცხადებიათ. მაგრამ მმართებლობამ წინათვე შეეტყო და აეკრძალა ეს მუშების კრება. მეორე დღეს ხუთასზე მეტმა ოთხ-ოთხათ დამწკრივებულმა მუშებმა ჩამოიარა თურმე პეშტის ქუჩებზე; თითოეულს იმათგანს ფანარი ეჭირა ხელში და შლიაპაზე შავი ლეჩაქი ჰქონდა, რომელიც პარიჟის არეულობის დროს დახოცილი მუშების გლოვას მოასწავებდა. ეს დემონსტრაცია ძალიან მშვიდობიანათ გათავებულა, ქუჩებში არავითარი არეულება არ მომხდარა; მაგრამ მმართებლობას იმ ღამესვე შვიდი მოთავე მუშა დაუტუსაღებია და მეორე დღეს ფიცხელი ბრძანება გამოსულა, რომ დღეის შემდეგ ყოველგვარი კრებები და დემონსტრაციები აღკრძალულიაო. მაგრამ საქმე იმით არ გათავებულა: 14-ს ერთი ქარხნის 400 მუშა აჯანყებულა, დაუნებებიათ თავი მუშაობისთვის და სათოფე ფაბრიკის გაცარცვა მოუნდომებია იმ წამსვე მმართებლობას ჯარები გაუგზავნია და ძლივს დაუმშვიდებია აღელვებული ხალხი.

ნარევი

* * *

წასრულს მაისს კასტრომის გუბერნიის ზოგიერთს სოფლებში გავარდნილა ხმა, რომ რაც ჩვენში ახალგაზდა გოგოებია, ყველას შეუყრიან თავს და ამურზე (ჩინეთისა და ციმბირის სამზღვართან) გაგზავნიანო; იქაურ სალდათებს მოსწყინდათ მარტოთ ყოფნა და ცოლების შოვნა სთხოვეს მმართებლობასაო. ამ გარემოებამ საშინლათ შეაშფოთა ახალგაზდა ქალების მშობლები: ისინი ხან მამასახლისთან, ხან მღვდელთან და ზოგი ქალაქში მოდიოდნენ და ჰკითხულობდენ—მართალია ეს ამბავი თუ არაო, გვითხარით—მართლა მოვიდა ესრეთი ბრძანებაო? შეშინებული სოფლის დედაკაცები ვერავინ ვერ დააჯერა, რომ ეს ტყუილია და ისინი ეშურებოდნენ მალე გაეთხოვებინათ თავიანთი გასათხოვარი ქალები. კასტრომის გუბერნიაში ქალის დაბადება უფრო უხარია გლეხ-კაცს, ვიდრემ ვაჟისა, რადგან ქალს სალდათად არ წაიყვანენ და ის კაცსავით ყოველ საქმეს ასრულებს სახლშიაც და მინდორშიაც. ამის გამო იქ ჩვეულებათაა, რომ, ცოლის შერთვის დროს, მზითვის მაგივრათ, თვითონ ვაჟი აძლევს რამდონსამე ფულს საცოლოს მშობლებს. ეს ხმა რომ გავარდა, პატარძლების მშობლები ვისაც კი ახალგაზდა ვაჟს შეხვდებოდნენ, აძლევდენ თურმე თავიანთ ქალებს და ქმრის საჩუქრებზედ ხმის ამოღებასაც ვერ ბედავდნენ, უარი არა თქვასო და ჩვენი ქალი ამურში არ წაიყვანონო.

* * *

გაზეთში საშინელი თავგანწირულების მაგალითებია მოყვანილი, რომელიც განსაკუთრებით პარიჟის ქალებს გამოუჩენიათ. ვერსალის ჯართან შეტაკების დროს, ისინი შიგ შუაგულ ბრძოლის ველზე დატრიალებდენ თურმე და გაცხარებულათ ომობდენ. კომუნამ რომ დაჰკარგა გამარჯვების იმედი, ქალები ცეცხლს უკიდებდენ თურმე პარიჟის სახლებს და როდესაც ვერსალის ჯარი შემოასკდა პარიჟ. ახალგაზდა, მშვენიერი, ლაზათიანათ მორთული ქალები გამოცვიოდნენ თურმე სახლებში, ან ფანჯრებში გამოჰყოფდენ თავს და თოფებსა და რევოლვერს ესროდნენ იმათ. დაჭრილი ქალები ყვიროდნენ: „დაგვხვრიტეთ! დაგვხვრიტეთო!“ ერთი ახალგაზდა ქალი გაუსხლტა თურმე სალდათებს ხელიდამ, მიებჯინა ზურგით სახლის კედელს, გაიხსნა გული და ეხვეწებოდა იმათ: „აქვე მომკალით, ვერსალში ნუ წამიყვანთო!“

* * *

იმ კენჭის ყრის გამო, რომელიც ორ ივლისს იქნება პარიჟში, „ხალხთა შორის მუშების ცენტრალურმა კომიტეტმა“ შემდეგი პროკლამაცია გამოსცა:

„მუშებო! იწყება ბრძოლა, რომლის მსგავსი ჯერ კაცობრიობას არ უნახავს. რეაქციონერები ამბობენ, ვითომც ჩვენ დამარცხებულნი ვიყვნეთ. დიაღ; მაგრამ საზოგადოება, რომელსაც მარტო პარიჟში ახი ათასი მომხრე ჰყავს, არასოდეს არ უნდა სთვლიდეს თავის თავს დამარცხებულათ. საფრანგეთის კანონი გაძლევთ თქვენ პოლიტიკურ უფლებას; ნუ თუ ხელ-ახლავ გაუშვებთ თქვენ ხელიდამ ამ უფლებას? თქვენ აღარა გაქვთ არც კრებები, არც თავის კლუბები, არც გაზეთები! დაუახლოვდით ერთმანეთს და მჭიდროთ მიემხრეთ ხალხთა შორის მუშების ასოციაციას. მხოლოთ იმას შეუძლია თქვენი დახსნა, და სამღვდელოებისა და კაპიტალისაგან თქვენი განთავისუფლება! ჩვენ გვაბრალებენ პარიჟის დაწვას, პარიჟის აოხრებას; იქნება ეს მართალია, მაგრამ ამაში პასუხს ტიერი, ჟულ-ფავრი, ტროშუ და სხვა ამათი მსგავსი პირები აგებენ. ძველი საზოგადოება უნდა გაქრეს. ის გაქრება. ჩვენმა მეცადინეობამ შეარყია ის.

„მუშებო! ნუ იქნება თქვენში უთანხმოება და განხეთქილება. დაიჭირეთ კენჭები ხელში და ამოირჩიეთ თქვენი მომხრეები. რიცხვი და სიმართლე ჩვენკენაა, მაშ ძალაც ჩვენი იქნება. გაუმარჯოს სოციალურ რესპუბლიკას!“

* * *

სერბიის ორ ქალაქში (ნოვი-სადში და პოჩარევაში) ქალებისთვის უმაღლესი სასწავლებლები გაუმართავთ.

* * *

პარიჟის მუშა-ხალხში საშინელი შიმშილობა ჩამოვარდნილა: 20,000 მეტი ოჯახი სრულებით ულუკმა-პუროთ დარჩენილან, რადგან ამათი მრჩენლები ზოგი ვერსალის ჯარებს დაუხოცია და ზოგი კი დატუსაღებული არიან.

* * *

პარიჟში გამოვიდა პატარა ბროშურა, რომელშიაც გამოაშკარებულია, თუ როგორ უნდოდა ვერსალის მმართებლობას პარიჟის დამორჩილება. ტიერმა რამდონიმე კომუნის წევრი შეისყიდა თურმე და ფულით უნდოდა აელო პარიჟი, მაგრამ ვერ მოახერხა. ბოლოს იმასა და მაკ-მაჰონს ლაპარაკიც მოუვიდათ თურმე ამ საქმეზე; მაკ-მაჰონმა უთხრა იმას, რომ ოქროთ კი არა, ტყვიით ავიღებ პარიჟსაო და მართლაც აასრულა თავის სიტყვა.

განცხადება

ამ დღეებში გამოვა, რუსულს ენაზედ, მელიქიშვილის და კომ. სტამბიდამ პატარა წიგნი, სახელათ

თფილისის ბანკის
დანიშნულება

მ. ბ. მ—სა.

შინაარსი: I. ადგილობრივის ორგანის, „კავკაზის“, მონაწილეობის მიღება საზოგადო საქმეებში.

II. ამ ბროშურის დანიშნულება. ფულების საქმე თფილისის გუბერნიაში.

III. ბანკის დაწესებისაგან კრედიტის მიმართულების მოთხოვნილება.

IV. პრაქტიკული მხარე თფილისის ბანკისა კრედიტის დასაკმაყოფილებლათ.

V. თფილისის სათავად-აზნაურო ბანკის პროექტის ხასიათი.

VI. წვრილმანი შენიშვნები თფილისის სათავად-აზნაურო ბანკის შესახებ.

VII. დასკვნა.

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 26 Іюня, 1871 г. ს. მელიქიშვილის და კომპ. სტამბაში. რედაქტორი ს. მესხი. გამომცემი ს. მელიქიშვილი.